

مقاله پژوهشی: نقش ثبات و امنیت اقتصادی در الگوی اقتصاد مقاومتی

جمهوری اسلامی ایران

[20.1001.1.20084897.1401.20.87.3.9](https://doi.org/10.1001.1.20084897.1401.20.87.3.9)

اله مراد سیف^۱، روزبه کمالی^۲، فرشاد علی یاری^۳

پذیرش مقاله: ۹۹/۱۲/۱۹

دریافت مقاله: ۹۹/۱۰/۲۸

چکیده

ثبات و امنیت اقتصادی، زیر بنایی اقتصاد ملی تلقی و مبنای اساسی رشد پایدار اقتصادی است. ثبات اقتصاد در یک محیط امن اقتصادی بر کارایی و اثر بخشی اقتصادی تاثیر گذاشته و آن رادر برابر شوک های وارده به اقتصاد حفظ و نگهداری می نماید. در این تحقیق بدنبال تبیین نقش ثبات و امنیت اقتصادی در الگوی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی هستیم. رویکرد تحقیق حاضر از نوع کیفی و از نظر هدف کاربردی و توسعه ای و از نظر روش توصیفی تحلیلی و نظریه مبنایی است. به همین منظور در ابتدا توسط فیش برداری کتابخانه ای و سپس تجزیه و تحلیل آن، ضمن بررسی تحریم ها، آسیب ها، ظرفیت ها و اهداف اقتصاد ملی، از طریق مصاحبه باز و بسته با خبرگان اقتصادی کشور و تکنیک گلوله برفی تا حد اشباع نظری، ضمن تبیین مفاهیم و مقوله های محوری ثبات و امنیت اقتصادی مرتبط با الگوی اقتصاد مقاومتی ج.ا.ا، ارتباط میان آنها و مدل مفهومی آن ارائه شده است. یافته های تحقیق نشان می دهد که سیاست های عملی تامین کننده ثبات و امنیت اقتصادی در الگوی اقتصاد مقاومتی ج.ا.ا از نظر بازه زمانی تاثیر گذاری به سیاست های عملی ترمیم و بهبود دهنده، ظرفیت ساز و مقاوم ساز قابل تقسیم بندی می باشند و دارای سه بعد تورم زدایی و تقویت پول ملی، کاهش بیکاری و توسعه اشتغال و امنیت اقتصادی است که هر کدام از آنها نیز دارای مولفه های مرتبط به خود هستند.

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، امنیت اقتصادی، ثبات کلان اقتصادی.

^۱دانشیار دانشگاه جامع امام حسین (ع)

^۲دکتری مدیریت راهبردی نظامی دانشگاه عالی دفاع ملی

^۳دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی نظامی دانشگاه عالی دفاع ملی

مقدمه

رشد، عدالت، ثبات و امنیت اقتصادی در جهان امروز، سه ضلع مثلث کارایی اقتصاد بوده و به اولویت‌های مهم سیاست‌گذاری‌های کلان دولت‌ها تبدیل شده است. ثبات و امنیت اقتصادی پایه اصلی رشد اقتصادی و در ارتباط مستقیم با انعطاف‌پذیری اقتصادی و از مولفه‌های اصلی آن است که با افزایش سرمایه‌گذاری خصوصی به تقویت رقابت‌پذیری اقتصادی و در نتیجه افزایش و بهبود اقتصاد خواهد پرداخت.

عدم ثبات و امنیت اقتصادی، رشد اندک و پرنوسان اقتصادی، توزیع نابرابر ثمرات رشد اقتصادی، شکاف تکنولوژیک با دنیای پیشرفته، رقابت‌پذیری اندک اقتصاد، تخریب منابع و محیط زیست و بیکاری گسترده از جمله مسایل اساسی اقتصاد ایران هستند که اگر هر چه زودتر چاره‌جویی نشود می‌تواند انسجام اجتماعی و سیاسی کشور را زایل و رشد دراز مدت اقتصادی را با مخاطره‌ی جدی مواجه سازد (زنوز، ۱۳۸۷: ۱۹). بدیهی است که یکی از راه‌کارهای اصولی و اجتناب‌ناپذیر برای دستیابی به اهداف اساسی انقلاب و تحقق "عدالت و پیشرفت" و "عدالت و پیشرفت" و مقابله با فشارهای اقتصادی استکبار، حل مسایل اساسی و رفع آسیب‌پذیری‌های اقتصادی و بطور کلی برخورداری کشور از اقتصادی سالم، پویا، باثبات و غیر وابسته است. از الزامات چنین اقتصادی، وجود یک الگوی اقتصادی است که بتواند در شرایط چالش عمل نماید و از اهداف اساسی انقلاب منحرف نگردد. این الگو که از سوی رهبر فرزانه‌ی انقلاب "الگوی اقتصادمقاومتی" نام گرفته، در شرایط فعلی و تشدید تحریم‌ها یکی از ضروریات اصلی است که کشور برای بقای نظام و پیگیری اهداف اساسی خود باید به دنبال تحقق آن باشد. الگوی مناسبی که مدیریت اقتصادی کشور با در دست داشتن آن نه تنها می‌تواند در برابر چالش‌های داخلی و خارجی اقتصادی ایستادگی نموده و آنها را مدیریت نماید، بلکه به ثبات و امنیت اقتصادی کشور که مولفه اصلی برای رشد اقتصادی است نیز دست خواهد یافت. چنین وضعیتی نشانگر کمبود یک نظام جامع و الگویی یکپارچه در حوزه‌ی اقتصاد است. الگویی که ضمن رعایت ملاحظات امنیت ملی و رفع آسیب‌پذیری‌های اقتصادی، مدیریت اصولی و مدبرانه‌ی امور اقتصادی کشور در تمام سطوح راهبردی، عملیاتی و اجرایی را به‌دست گرفته و قادر باشد نه تنها چالش‌هایی مانند تحریم‌های اقتصادی را مدیریت و کم‌اثر نماید، بلکه به روند ایجاد ثبات و امنیت اقتصادی و در پی آن

پیشرفت اقتصادی کشور سرعت بخشد. به بیان دیگر الگوی اقتصاد مقاومتی باید بتواند در برابر چالش‌ها و فشارهای بیرونی از خود مقاومت نشان دهد حال اگر خودش دچار آسیب و ناپایداری اقتصادی است چطور می‌تواند این مقابله را انجام دهد. لذا مسئله‌ی اصلی این تحقیق، "فقدان ثبات و امنیت اقتصادی در الگوهای اقتصاد ملی است و تعیین نقش آن در الگوی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران است" که این پژوهش به آن خواهد پرداخت.

اهمیت ثبات و امنیت اقتصادی در الگوی اقتصاد مقاومتی بدان اندازه است که میتوان آن را سنگ بنای اصلی اقتصاد کشور به شمار آورد. الگویی که در آن مولفه‌های ثبات و امنیت اقتصادی بدرستی مشخص شده باشد نه تنها ادبیات اقتصادی جدیدی را در سطح ملی تولید میکند، بلکه بر غنای ادبیات اقتصادی موجود در سطح بین‌المللی می‌افزاید و به عنوان یک دستگاه تولید راهبردهای کلان اقتصادی و مبنایی راهبردی برای تصمیم‌گیرندگان سطح ملی بدل خواهد شد. از آنجا که استکبار جهانی تحریمها را به صورت هوشمندانه و بر اساس شناخت از آسیب‌پذیری‌های اقتصاد ملی طراحی و اجرا میکند، فقدان الگوی اقتصاد مقاومتی که ثبات و امنیت اقتصادی در آن مد نظر قرارنگرفته باشد میتواند زمینه‌ساز واگرایی در تدوین راهبردهای اقتصادی مقابله با تحریم‌ها و در نهایت تشدید تأثیر آنها گردد.

هدف اصلی این تحقیق "تعیین نقش و جایگاه ثبات و امنیت اقتصادی در الگوی اقتصاد مقاومتی ج.ا.ایران" و به این سؤال اصلی تحقیق که عبارتست از "نقش و جایگاه ثبات و امنیت اقتصادی در الگوی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران کدام است؟" پاسخ داده می‌شود.

مبانی نظری

پیشینه‌شناسی:

مفهوم اقتصاد مقاومتی که توسط مقام معظم رهبری مطرح و ابعاد کلان آن در سخنرانی‌های سال-های اخیر توسط ایشان تبیین گردیده است، اگر چه در ادبیات اقتصاد جهانی وجوه تشابهی با تاب‌آوری اقتصادی دارد، اما به لحاظ ویژگی‌های خاص نظام ج.ا.ایران یک مفهوم نو در ادبیات اقتصادی محسوب می‌گردد. به همین دلیل بجز مواردی معدود که در مقالات بیگانه به موضوع اقتصاد خودترمیم پرداخته شده، سابقه‌ی چندانی در جهان اقتصاد ندارد ضمن آنکه هیچ مقاله‌ای که بطور خاص به تعیین مولفه‌های ثبات و امنیت اقتصادی کشور پرداخته باشد نیز یافت نشد اما تعدادی مقاله و رساله دکترا به شرح زیر تاحدودی به آسیب‌های اقتصاد ملی و ابعاد و مولفه‌های اقتصاد مقاومتی پرداخته‌اند. تراب زاده جهرمی و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان "بررسی

ابعاد و مولفه های اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه حضرت امام خامنه ای (مدظله العالی) "به ارائه مدل مفهومی سخنان ایشان در پیرامون ابعاد، ویژگی ها و الزامات اقتصاد مقاومتی پرداخته اند. سید موسی خادمی (۱۳۸۹) در رساله دکترای خود با عنوان "بررسی و شناخت تهدیدات اقتصاد ملی و ارائه الگوی ارزیابی آنها" که در دانشگاه عالی دفاع ملی آنرا به پایان رسانده است به عوامل بالقوه تهدیدزا مانند تحریم و عوامل بالفعل تهدیدات اقتصادی شامل مشکلات و آسیب های اقتصاد ملی پرداخته است. بریگوگلیو و کوردینا^۱ نیز طی مقاله ای تحت عنوان "تاب آوری اقتصاد، مفاهیم و معیارها" به مفاهیم تاب آوری اقتصاد و چهار شاخصه اصلی آن که از جمله ثبات و امنیت اقتصاد کلان می باشد پرداخته اند. آنچه که اندیشمندان بیگانه در مقالات خود مورد بررسی قرار داده اند، عمدتاً مبتنی بر شوک های وارده به یک اقتصاد استوار است و دوره زمانی آن مقطعی مفروض می باشد. البته نباید این موضوع را نادیده گرفت که بسیاری از ابعاد و مؤلفه هایی که در پژوهش های بیگانه مورد نظر اندیشمندان بوده با مواردی که در اقتصاد مقاومتی باید لحاظ گردد مطابقت دارد اما وجه اصلی تفاوت این دو مفهوم را می توان در رویکردهای ملاحظات امنیت اقتصادی و به ویژه در بعد مسایل ارزشی یافت. در پژوهش های انجام شده بیگانه عمدتاً رویکرد مادی گرا بر نگرش نویسنده حاکم بوده و این در حالی است که یکی از ابعاد اصلی و ملاحظات مؤثر بر اقتصاد مقاومتی حفظ ارزش های اسلامی و الهی و توجه به اهداف اصلی انقلاب (پیشرفت اقتصادی و عدالت اجتماعی) است، موردی که در نگاه مادی گرای حاکم بر اقتصاد جهانی موضوعیت ندارد.

در مطالعات گروهی دوره پنجم مدیریت راهبردی نظامی دانشگاه عالی دفاع ملی که تحت عنوان "راهبردهای ارتقای بهره وری ملی با رویکرد جهاد اقتصادی" انجام شده است، پس از تحلیل ظرفیت ها و آسیب های اقتصاد ملی، فهرستی از آسیب ها و ظرفیت های اقتصاد ملی را به تایید خبرگان اقتصادی رسانده و به ارائه راهبردهای ارتقای بهره وری ملی پرداخته اند (مطالعات گروهی دوره پنجم مدیریت راهبردی نظامی، ۳۲۰، ۱۳۹۲-۳۷۸). در مطالعات گروهی دوره ششم مدیریت راهبردی نظامی که در دانشگاه عالی دفاع ملی تحت عنوان "الگوی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در برابر تحریم های استکبار جهانی" ضمن تکمیل نمودن مطالعات قبلی؛ فهرستی از آسیب ها و ظرفیت های اقتصاد ملی را ارائه و ضمن بررسی تحریم های استکبار جهانی در نهایت الگوی اقتصاد مقاومتی ج.ا.ا را ارائه نموده اند.

^۱ Briguglio and Cordina

مفهوم شناسی:

مفاهیم مربوط به تحریم‌های جهانی و آسیب‌ها، ظرفیت‌ها و اهداف اقتصاد ملی که در این مطالعات گروهی تبیین شده، جمع بندی و در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱- مفاهیم مرتبط با تحریم‌های جهانی و آسیب‌ها، ظرفیت‌ها و اهداف اقتصاد ملی

مفاهیم	مقوله محوری
۱-مخالفت نهادهای مالی و پولی بین المللی مانند بانک جهانی یا صندوق بین المللی پول با دادن وام های بانکی؛ ۲-ضبط حساب مالی بانک های ایرانی؛ ۳-جلوگیری از تداوم فعالیت بانک های ایرانی؛ ۴-تعیین محدودیت کمی و مالی حجم صادرات مجاز ایران؛ ۵-لغو عضویت ایران در سازمان های بین المللی؛ ۶-ممنوعیت سرمایه گذاری شرکت های فراملیتی در صنایع نفت و گاز ایران؛ ۷-قطع صادرات نفت و گاز ایران؛ ۸-قطع واردات ایران	تحریم
۱-فضای نامناسب کسب و کار؛ ۲-رقابت پذیری اندک؛ ۳-تولید بهره وری نامطلوب عوامل تولید؛ ۴-ناکارآمدی نهاد بازار؛ ۵-ناکارآمدی بازار های مالی؛ ۶-ناکارآمدی نهاد دولت و بخش عمومی؛ ۷-افزایش بی رویه نقدینگی و تورم لجام گسیخته؛ ۸-گسترش بیکاری؛ ۹-حاکمیت فضای سوداگری؛ ۱۰-رواج اقتصاد غیر رسمی و قاچاق؛ ۱۱-ناکارآمدی سیاست های اشتغال زایی؛ ۱۲-ضعف انضباط مالی در دولت؛ ۱۳-بودجه بندی نامناسب عمومی؛ ۱۴-ضعف در امنیت اقتصادی و سرمایه گذاری و عدم انضباط مالی؛ ۱۵-وابستگی منابع اقتصاد اجتماعی به بودجه عمومی؛ ۱۶-نرخ پایین مشارکت نیروی کار؛ ۱۷-مصرف گرایی خانوار؛ ۱۸-ساختار دولت رانته؛ ۱۹-ناکارآمدی نظام تامین اجتماعی و مالیاتی؛ ۲۰-عدم اجرای صحیح هدفمندی یارانه ها؛ ۲۱-وابستگی تولید به خارج؛ ۲۲-وابستگی بالای اقتصاد به نفت؛	آسیب‌ها
۱-کیفیت و کمیت آموزش عالی؛ ۲-ذخایر نفت و گاز؛ ۳-ظرفیت انرژی های تجدید پذیر؛ ۴-ظرفیت های کشاورزی؛ ۵-ظرفیت های معدنی؛ ۶-ظرفیت های ترانزیتی؛ ۷-ظرفیت های گردشگری؛ ۸-ظرفیت تقاضای داخلی؛ ۹-صندوق های قرض الحسنه؛ ۱۰-ظرفیت عدم بدهکاری عمومی؛ ۱۱-ظرفیت ایجاد فرصت های	ظرفیت‌ها

مفاهیم	مقوله محوری
<p>شغلی؛ ۱۲- ظرفیت مالیاتی و تامین منابع عمومی؛ ۱۳- نهادهای مالی و بورس؛ ۱۴- ظرفیت ارزآوری و تقویت پول ملی؛ ۱۵- ظرفیت ایجاد فرصت های شغلی؛ ۱۶- ظرفیت کاهش بیکاری؛ ۱۷- ظرفیت کوچک سازی دولت؛ ۱۸- ظرفیتهای خوداشتغالی؛ ۱۹- ظرفیت های ژئوپلیتیک و گستردگی مرزها؛ ۲۰- اندازه بازارها داخلی و خارجی کشور؛ ۲۱- ظرفیت توسعه اجتماعی؛ ۲۲- ظرفیت توسعه پایدار؛ ۲۳- ظرفیت کاهش مصارف ارزی</p>	
<p>۱- حمایت از تولید ملی؛ ۲- تقویت نهاد بازار؛ ۳- تقویت رقابت پذیری تولید؛ ۴- توسعه صادرات؛ ۵- توسعه اقتصاد دانش بنیان؛ ۶- افزایش نرخ پس انداز؛ ۷- ایجاد شرایط ثبات و امنیت اقتصادی؛ ۸- تامین کارآمد کالاهای عمومی؛ ۹- تقویت ارزش پول ملی؛ ۱۰- کاهش نرخ بیکاری؛ ۱۱- کاهش نرخ تورم؛ ۱۲- کاهش بار هزینه های عمومی؛ ۱۳- تقویت قدرت خرید خانوار؛ ۱۴- گسترش تامین اجتماعی؛ ۱۵- اصلاح الگوی مصرف؛ ۱۶- تامین استقلال و خود اتکایی اقتصادی؛ ۱۷- ایجاد شرایط توسعه پایدار؛ ۱۸- تولید کالاهای استراتژیک؛ ۱۹- کاهش تصدی گری دولت در اقتصاد؛ ۲۰- کاهش وابستگی مصرفی</p>	اهداف

منبع: مطالعات گروهی دوره ششم مدیریت راهبردی نظامی، ۱۳۹۲، ۴۱، ۴۳۵

نوآوری این تحقیق نسبت به تحقیقات قبل، در تبیین یک الگوی جامع و کاربردی برای اقتصاد بیمار کشور است که بتواند در شرایط چالش ها و شوک های اقتصادی ضمن داشتن انعطاف پذیری لازم، ثبات و امنیت اقتصادی را که از اهداف اساسی انقلاب اسلامی می باشد را پی گیری نماید.

نبات اقتصاد کلان^۱:

ثبات اقتصاد کلان مبنای اساسی رشد پایدار اقتصادی است زیرا پس انداز ملی و سرمایه گذاری خصوصی را افزایش داده و با تقویت رقابت پذیری صادرات، تراز پرداخت ها را بهبود می بخشد. در تعریف و توصیف ثبات اقتصاد کلان بر پنج شاخص نرخ تورم، نرخ ارز، نرخ بهره، وضعیت مالی دولت و وضعیت تراز پرداخت ها تاکید می گردد. در صورتیکه کسری بودجه در سطح معقولی باشد و نرخ تورم کم و قابل پیش بینی و نرخ واقعی ارز رقابتی نزدیک به سطح تعادلی، نرخ بهره و تراز پرداخت ها مناسب رشد و توسعه باشد آنگاه محیط

^۱MACRO ECONOMIC STABILIZATION

اقتصاد کلان شرایط با ثباتی خواهد داشت (خلیلی عراقی و همکاران، ۳، ۱۳۸۰). پایداری اقتصادی کلان مرتبط با تاب‌آوری اقتصادی در ارتباط مستقیم با واکنش میان نیاز داخلی و تولید داخلی آن اقتصاد می‌باشد. مولفه پایداری و تاب‌آوری اقتصادی کلان توسط سه عامل که عبارتند از نرخ سود مالی نسبت به تولید ناخالص داخلی، مجموع نرخ‌های تورم و بیکاری و نرخ بدهی نسبت به تولید ناخالص داخلی قابل اندازه‌گیری است. نرخ سود مالی نسبت به تولید ناخالص داخلی به عنوان عامل اساسی در ارتباط با مقاومت در برابر شوک مطرح و ابزاری مناسب برای دولت‌ها در جهت تاب‌آوری اقتصاد و تنظیم سیاست‌های دولتی است. اگر اقتصادی از سطوح بیکاری و تورم نسبتاً بالایی برخوردار باشد آنگاه هزینه‌های سنگینی را از شوک‌های اقتصادی متحمل خواهد شد و اگر دارای سطوح پایین تورم و بیکاری باشد به راحتی می‌تواند در برابر شوک‌های اقتصادی مقاومت نماید. در این حالت بیکاری و تورم به عنوان عوامل اصلی در ماهیت جذب و دفع شوک‌های اقتصادی مطرح است. مجموع نرخ بیکاری و تورم به عنوان دو عامل اصلی رکود اقتصادی در فهرست عوامل تاثیرگذار در تاب‌آوری اقتصاد مطرح است (رز^۱، ۲۰۰۴: ۸). یکی از شاخص‌های مناسب برای اندازه‌گیری میزان بی‌ثباتی، تولید ناخالص داخلی^۲ است که معیاری مناسب از سطح فعالیت‌های اقتصادی است. این دو مفهوم از این جهت که هر دو با شوک‌ها مرتبط هستند وجه تشابه دارند اما باید توجه کرد که بی‌ثباتی یکی از پیامدهای شوک‌ها است در حالی که آسیب‌پذیری‌های اقتصادی مرتبط با ساختار اقتصاد^۳ هستند و خطر آسیب دیدن اقتصاد را به سبب وقوع شوک‌ها اندازه می‌گیرند از این رو آسیب‌پذیری نتیجه شوک نیست بلکه وابسته به سیستم اقتصادی است (خادمی، ۱۳۸۷، ۱۲۰-۱۱۹). ثبات کلان اقتصادی بدان علت به تاب‌آوری اقتصادی مربوط است که هنگام وارد شدن شوک اقتصادی منفی به اقتصاد اگر از نظر ثبات در وضعیت ضعیفی باشد، جای زیادی برای مانور وجود ندارد، بنابراین سیاست‌های پولی و مالی در بسیج منابع کاربردی نخواهند داشت تا اقتصاد را از آثار چنین شوک‌هایی حفظ کنند. (بریگوگیو و همکاران، ۲۰۰۸: ۵). شاخص‌هایی مانند نرخ تغییرات شاخص قیمت مصرف‌کننده^۴ و کاهنده تولید ناخالص ملی که پیشتر بوسیله یکی از محققین بدست آمده برای تعیین ثبات در اقتصاد کلان بکار رفته است. اندازه‌ی دولت در ثبات اقتصاد کلان اثر دارد. در نتیجه متغیر هزینه‌های دولت^۵ به صورت درصدی از تولید ناخالص ملی بکار رفته است.

¹Roz

² Gross Domestic Product (GDP)

³ Economic Structure

⁴ CPI (Consumer Price Index) Change Rate

⁵ Government Expenditure (% of GDP)

زیرساخت ها و سرمایه گذاری عمومی نقش مهمی در ثبات بخشیدن به اقتصاد دارد. این متغیر به صورت درصدی از تولید ناخالص ملی^۱ در نظر گرفته می شود (همان، ۷). مطالعات مختلف نشان داده است که رابطه بسیار پر قدرتی بین ثبات اقتصادی و انضباط مالی دولت ها وجود دارد. نظم مالی و قاعده مند کردن رفتارهای بودجه ای به ساختار منسجم اقتصادی نیز نیاز دارد. گفته می شود زمانی که جریان های مالی بودجه ای شکل درستی بیابد، ثبات اقتصاد کلان برقرار می شود و رشد اقتصادی به عنوان دستاورد چنین وضعیتی، شکل پایدار می یابد (باز محمدی و چشمی، ۱۳۸۵، ۶).

امنیت اقتصادی:

امنیت اقتصادی عبارت است از میزان حفظ و ارتقای شیوه زندگی مردم یک جامعه از طریق تأمین کالاها و خدمات، هم از مجرای عملکرد داخلی و هم حضور در بازارهای بین المللی، در حالی که به طور سنتی امنیت اقتصادی دو عنصر اصلی - (یکی) استفاده از امکانات اقتصادی به عنوان اهرم و (دیگری) بنیان اقتصادی قدرت نظامی - داشته است، افزایش وابستگی متقابل اقتصادی و سیاسی شدن فزاینده موضوعات اقتصادی، باعث ایجاد آسیب پذیری بیشتر دولت های ملی شده است، زیرا این واحدها بیش از هر زمانی در گذشته، برای تأمین نیازمندی های زندگی روزمره به یکدیگر وابسته هستند (ماندل^۲، ۱۳۸۷: ۸۱). سیف در بیان محیط امن اقتصادی معتقد است " محیط امن اقتصادی که از کارکرد سه عامل نهادها، دولت و مقررات حاصل می شود عامل مهمی برای تقویت سرمایه گذاری بخش خصوصی و بهره مندی از مزایای آن در جهت بهبود رشد اقتصادی محسوب می شود (سیف، ۱۳۹۱، ۶۵).

تاب آوری اقتصاد:

بریگوگلیو (۲۰۰۶) از اصطلاحی به نام "تاب آوری اقتصادی" برای اشاره به توان خودساخته یک اقتصاد برای بهبود یا انطباق با آثار شوک های برون زای مخالف استفاده کرده است. این اصطلاح با تعریفی که از آن شده، نزدیک ترین مفهوم به (اقتصاد مقاومتی) در ادبیات رایج کشور ماست. وی عنوان می نماید که تاب آوری اقتصاد عبارت است از آنکه اقتصاد در برابر شوک های خارجی و خطرناک خود را بازیابی نماید و در برابر تاثیرات آن مقاومت کند (بریگاگلیو، پیچینیو^۳، ۲۰۱۱، ۲). تاب آوری اقتصاد عبارتست از توانایی اقتصاد ملی برای کاهش اثرات بحران، انتقال تاثیرات بحران و بازیابی سریع بعد از بحران است (آیگینگر^۴، ۲۰۰۹، ۳۱۰). تاب آوری اقتصادی توانایی یک اقتصاد برای کاهش احتمالی واقع شدن بحران

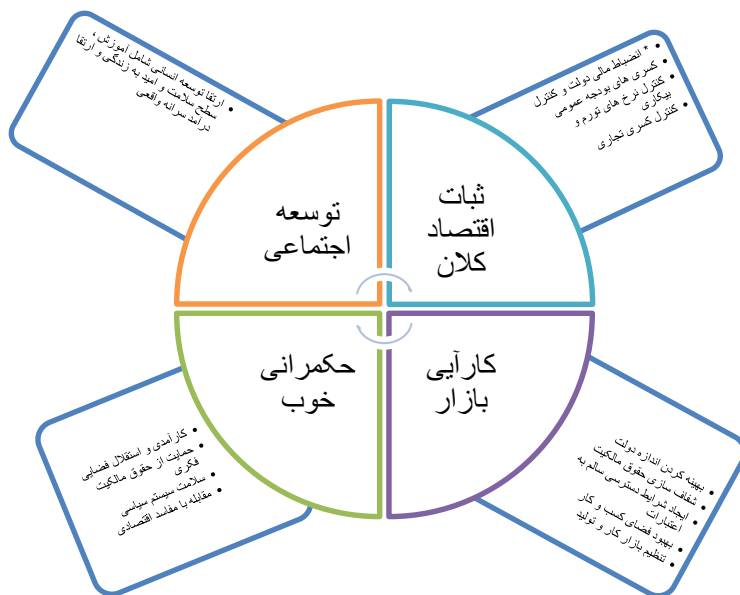
¹Public investment(% of GDP)

²Mndel

³Pichino

⁴Aiginger

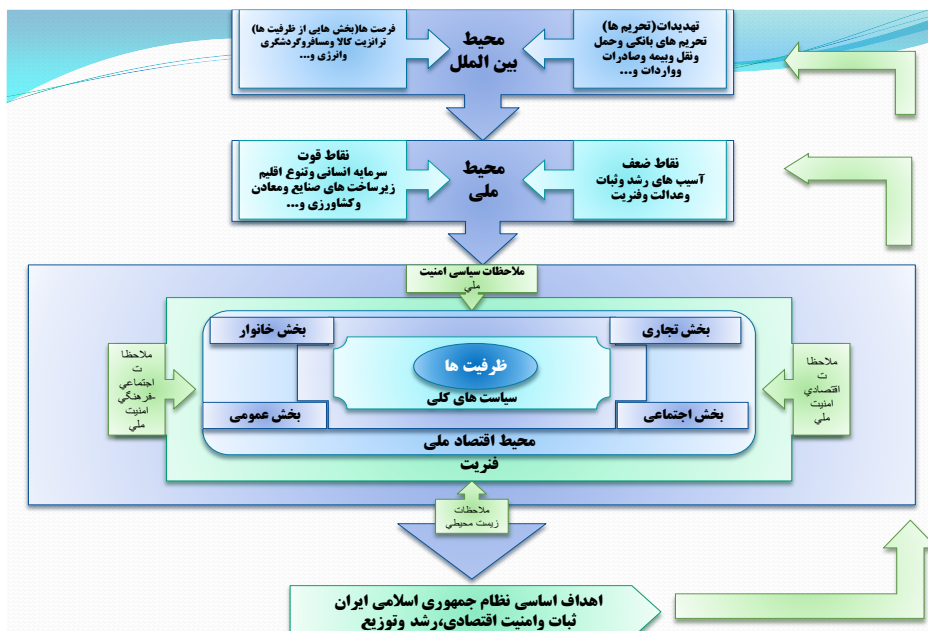
یا حداقل کاهش اثرات اعمالی بحران است. و توانایی حفظ خروجی اقتصاد در برابر عواقب ناشی از شوک‌ها است. و انعطاف ساختار اقتصادی که آن را در بازیابی سریع از بحران اقتصادی کمک می‌نماید (بریگولیو، ۲۰۰۷، ۱۲). بریگولیو بیان می‌دارد که اصطلاح تاب‌آوری اقتصادی به دو مفهوم به کار می‌رود: اول توانایی اقتصاد برای بهبود سریع از شوک‌های اقتصادی تخریب‌کننده خارجی؛ دوم، توانایی اقتصاد برای ایستادگی در برابر آثار این شوک‌ها. (بریگولیو، پیچینو، ۲۰۱۱، ۳). به طور کلی، تاب‌آوری اقتصادی ممکن است ایستا یا پویا باشد. تاب‌آوری اقتصادی ایستا به مفهوم توان یا ظرفیت یک سیستم برای جذب یا منعطف شدن در برابر خطر یا زیان است. در تعریف عمومی‌تر آن، که ملاحظات پویا بودن شامل ثبات را نیز در خود دارد، تاب‌آوری اقتصادی به توان یک سیستم برای بهبود از شوکی پایدار گفته می‌شود. (رز، ۲۰۰۴: ۸). در شکل ۱ شرایط لازم برای تاب‌آوری اقتصاد و متغیرهای اصلی آن آمده است:

شکل ۱- شرایط لازم تاب‌آوری اقتصادی (بریگولیو، پیچینو، ۲۰۱۱، ۹)

چارچوب مفهومی:

بررسی محیط بین الملل از زاویه مؤلفه اقتصادی حاکی از آن است که موضوع اقتصاد در نظام بین المللی، امروزه امری چند بعدی محسوب گردیده و اثرات آن بر دیگر حوزه های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی به خوبی قابل تشخیص است (سیف، ۱۳۹۱، ۳۸-۴۳). از سویی محیط اقتصاد ملی متضمن آسیب پذیری و نقاط ضعف عدیده ای است. بافت و ساختار اقتصادی ایران از دیرباز مبتنی بر تمرکز منابع بوده است. با ظهور نفت در معادلات اقتصادی، ساختار دولت رانتهی در کشور شکل گرفته و مجموعه ای از نهادها و فرایندها در تعاملات خاص بین آنها را طی بیش از یک قرن ایجاد نموده است. محیط اقتصاد داخلی کشور بشدت متأثر از این ساختار و فرایندها حاکم بر آن می باشد. اغلب حوزه های اقتصادی این مجموعه با آسیب های ساختاری مواجه بوده که با ضعف عملکردی سیاست گذاران و مدیران اقتصادی تشدید و بعضاً مشکلات تبعی دیگری را نیز بوجود آورده است. آسیب های موجود در نظام اقتصادی کشور متأثر از تهدیدات خارجی (تحریم ها) در معرض دید قرار گرفته و عموماً به چالش تبدیل می گردند و در نتیجه نه تنها فعالان محیط اقتصاد ملی و روند رشد اقتصاد ملی را تحت الشعاع قرار داده، بلکه بطور مستقیم و غیرمستقیم بر امنیت ملی تأثیرات سوء و بعضاً جبران ناپذیری گذاشته و تحقق اهداف اساسی نظام بویژه پیشرفت و عدالت را با خلل مواجه می سازد (مطالعات گروهی دوره ششم مدیریت راهبردی نظامی، ۱۳۹۳، ۳۶۰-۳۸۷). توضیح اینکه در این فرایند، تحریم ها فی النفسه موثر نخواهند بود مگر آنکه با تأثیر بر آسیب های اقتصادی موجود در محیط اقتصاد ملی، آنها را نمایان ساخته و حسب مورد با شدت و ضعف، آسیب ها را به چالش تبدیل می سازند. محیط اقتصاد ملی دارای ابعادی چهار گانه مشتمل بر اقتصاد تجاری (جنبه های سودا گرانه اقتصاد)، اقتصاد اجتماعی (جنبه های مبتنی بر امور عام المنفعه) اقتصاد عمومی (کلیه جنبه های غیر تجاری حاوی منافع اقتصادی جامعه) و اقتصاد خانوار که خود متشکل از ظرفیت ها و آسیب هاست، می باشد. الگو اقتصاد مقاومتی، بعنوان دستگاهی فیلترکننده با فعال کردن تمامی ظرفیت های موثر بر آسیب های اقتصادی و با رویکردی مبتنی بر ملاحظات امنیت ملی، محیط اقتصاد ملی (کلیه ابعاد عمومی، تجاری و اجتماعی) را متناسب با نوع آسیب ها، منعطف و مقاوم ساخته و پیامد طبیعی این فرایند، حرکت مستمر و بدون وقفه در مسیر رشد و تحقق اهداف اساسی نظام از جمله پیشرفت، عدالت، ثبات و امنیت اقتصادی و نهایتاً هدف عالی انقلاب یعنی رفاه عمومی و سعادت بشر خواهد بود. لذا چارچوب مفهومی تحقیق به صورت شکل ۲ ارائه می گردد.

شکل ۲: چارچوب مفهومی منبع: پژوهشگران تحقیق

روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نوع کاربردی-توسعه‌ای است. کاربردی است چون هدف اصلی آن طراحی یک الگوی اقتصاد مقاومتی می‌باشد که در آن نقش و جایگاه ثبات و امنیت اقتصادی در آن مشخص خواهد شد و توسعه‌ای است چون نگرش جدیدی به اقتصاد ملی از دیدگاه تاب‌آوری اقتصادی و بومی‌سازی نظریه‌های موجود دارد. روش تحقیق این پژوهش از رویکرد کیفی و از روش توصیفی تحلیلی و نظریه‌مبنایی بهره‌گرفته و از ترکیب مجموعه‌ای از داده‌های بسته و باز و متغیرهای کیفی استفاده نموده است. در بخش گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و بررسی اسناد و مدارک برای تعیین مفهوم شناسی ثبات و امنیت اقتصادی مرتبط با الگوی اقتصاد مقاومتی ج.ا.ا استفاده شده است. با توجه به اینکه این پژوهش بدنبال تعیین جایگاه ثبات و امنیت اقتصادی در الگوی اقتصاد مقاومتی ج.ا.ا است و ادبیات خاصی نیز در این زمینه وجود ندارد بایستی از روش نظریه‌مبنایی و از طریق مصاحبه‌های باز و بسته با خبرگان اقتصادی و با استفاده از تکنیک گلوله برفی به منظور اشباع نظری و تعیین الگوی مورد نظر اقدام نمود. لذا روش نمونه‌گیری هدفمند و

تا حد اشباع نظری است. جامعه آماری در پژوهش حاضر عبارتند از خبرگان حوزه اقتصاد کلان که دارای تحصیلات دانشگاهی در رشته اقتصاد در مقطع دکتری بوده و از سوابق مدیریتی در سطوح راهبردی و در حوزه های سیاست‌گذاری‌های کلان، مشاوره و اجرا دست کم به مدت ۱۵ سال برخوردار باشند. بدین ترتیب تعداد ۱۵ نفر از خبرگان حوزه اقتصاد در روایی، پایایی و اشباع نظری محققین این پژوهش مورد مراجعه قرار گرفتند. در مسیر پژوهش و به منظور تبدیل چارچوب مفهومی بدست آمده از ادبیات مطالعه شده به الگویی قابل اطمینان، از دو جامعه آماری شامل خبرگان منتخب (سه نفر از افراد خبره اقتصادی) و جامعه آماری خبرگان حوزه اقتصاد (شش نفر از خبرگان این حوزه) کمک گرفته شد. خبرگان منتخب عموماً برای روایی سنجی‌ها (روایی سنجی داده‌های مستخرجه از ادبیات پژوهش، روایی سنجی پرسش‌های مصاحبه‌های باز و بسته، و روایی سنجی خلاصه‌سازی داده‌های حاصله از فعالیت میدانی)، و خبرگان جامعه آماری نیز برای انجام مصاحبه‌های عمیق باز و بسته به منظور تعیین مؤلفه‌ها (آسیب‌ها، چالش‌ها، اهداف، ظرفیت‌ها)، و همچنین شاخص‌ها (سیاست‌های عملی) مورد مراجعه واقع گردیدند.

هدف از مصاحبه‌ها آشکار نمودن جنبه‌هایی از تحقیق بود که اعضاء پژوهشگران تحقیق به آنها فکر نکرده بودند و ارتباط میان مفاهیم را به خوبی تشخیص نداده بودند و یا اینکه ادبیات مناسبی از آن در دسترس نبوده است و روش مصاحبه نیز باز و بسته بود. از طرفی چون از معیار اشباع نظری استفاده گردیده لذا روند مصاحبه‌ها تا زمانی که پژوهشگران تحقیق به اشباع کامل برسند و دیگر چیز جدیدی از مصاحبه‌ها بدست نیاید ادامه پیدا نموده است تا از پایایی مناسبی نیز برخوردار گردد. ضمن آنکه در این روش هیچ محدودیتی برای اشباع محققین وجود ندارد و می‌توان از منابع و فنون گوناگون بهره برد که در این پژوهش نیز اعضاء محققین در تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها دائماً اسناد بالا دستی به خصوص سیاست‌های کلی نظام را نیز مورد بررسی قرار می‌دادند تا با سرعت و دقت بیشتری به اشباع نظری برسند.

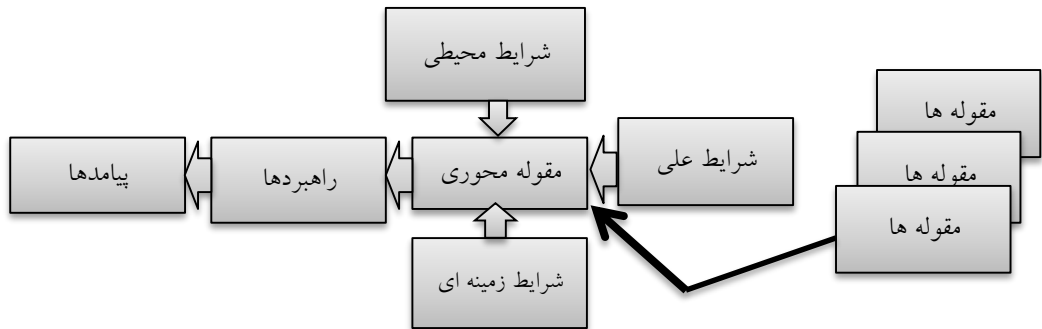
روایی و پایایی

بر خلاف تحقیقات کمی، در میان تحقیقات کیفی هیچ آزمون استاندارد برای روایی وجود ندارد و غالباً ماهیت تحقیق توسط خود محقق تعیین و مورد جرح و تعدیل قرار می‌گیرد. بنابراین، ماهیت مفهوم روایی در این تحقیق به بازنمایی اعضاء محققین و مصاحبه‌شوندگان، اهداف تحقیق و

مناسب بودن فرایندها مربوط می‌شود. با این حال پس از طی فرایندهای مذکور جهت روایی پرسش مصاحبه‌ها آن را از طریق سه تن از خبرگان اقتصادی کشور مورد بررسی قرار داده و تائیدیه روایی مصاحبه‌ها دریافت گردید. معیار پایایی در تحقیقات کیفی به تفسیر موضوع مورد مطالعه می‌پردازد. پایایی در روش کیفی با حساسیت نظریه محقق گره خورده است و در آن، اثبات پذیری، بخشی از فرایند تحقیق است و حساسیت نظری محقق را قادر می‌سازد تا الگویی را ارائه دهد که از نظر مفهومی غنی و از انسجام مناسبی برخوردار باشد. حساسیت نظری، به کیفیت شخصی محقق بستگی دارد و نشانگر آگاهی از ظرافت‌ها و معنای داده‌ها است. از طرفی انسجام روش که هم سویی بین سؤال تحقیق و طرح تحقیق است نیز باید مورد بررسی قرار گیرد و باید از خبرگانی استفاده کرد که در بالاترین سطح دانش در مورد موضوع تحقیق قرار دارند. تعامل متقابل بین آنچه که دانسته می‌شود و آن چه باید دانسته شود نیز باید در پایایی مورد بررسی قرار گیرد. تعامل، رفت و برگشت بین داده‌ها و تحلیل آن دست‌یابی به روایی و پایایی است. بایستی اشاره نمود که در تحقیق حاضر هر چهار موضوع فوق‌تأمین شده است.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها بر مبنای روش نظریه‌مبنایی و تحلیل محتوای مصاحبه با خبرگان اقتصادی و اشباع نظری محققین و استخراج مفاهیم و مقوله‌های محوری مربوط به ثبات و امنیت اقتصادی می‌باشد. داده‌های حاصله با انجام مصاحبه‌هایی عمیق تا حد اشباع نظری اتقان یافته و به جداولی برای تحریم‌های اقتصادی، آسیب‌پذیری‌های اقتصادی ملی، چالش‌های اقتصادی ملی، ظرفیت‌های اقتصادی، و اهداف اقتصادی ملی تبدیل گردید و مبنایی برای تعیین ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های اقتصاد مقاومتی شد. لذا با تحلیل محتوای مصاحبه‌ها اقدام به استخراج کدها، مفاهیم و مقوله‌های محوری نموده و بصورت جدول‌های مربوطه ارائه شده است. سپس بر اساس روش نظریه‌مبنایی و با استفاده از تکنیک تفسیر‌گرایی، مفاهیم و مقوله‌های محوری را به مقوله‌های انتخابی (عوامل بی‌ثباتی و امنیت اقتصادی، عوامل بستر ساز، پیامدها و عوامل راهبردی) اختصاص داده و سپس به تائید خبرگان و مقایسه آن با سیاست‌های کلی نظام پرداخته شده است. برای تعیین و تفسیر مفاهیم و مقوله‌ها و انتخاب آنها در مقوله‌های انتخابی بر اساس الگوی کدگذاری استراس و کوربین عمل شده است شکل ۳ این روش را نشان می‌دهد.

شکل ۳- الگوی انتخاب مقوله ها منبع: الگوی کدگذاری استراوس و کوربین به نقل از فرهی بوزنجانی وهمکاران (۱۳۸۹)

لازم به ذکر است در تعیین مقوله‌های انتخابی براساس چارچوب مفهومی، عمده ترین متغیر محیط بین الملل یعنی انواع تحریم‌ها و چگونگی تاثیر آن بر محیط اقتصادی ملی به عنوان "شرایط علی" (چالش‌های متاثر از تحریم‌ها)، اولویت بندی و مطابقت دهی ظرفیت‌های بالفعل و بالقوه (در محیط بین الملل و محیط اقتصادی ملی) به عنوان "شرایط محیطی" و "شرایط زمینه ای"، بکارگیری ظرفیت‌های ملی برای رفع چالش‌ها و تحقق اهداف به عنوان "مقوله محوری و راهنمها" ("مستخرج از اسناد فرادستی)، تحقق اهداف اساسی اقتصاد ملی از جمله ثبات و امنیت اقتصادی به عنوان "پیامدها" (رشد و عدالت و ثبات) مد نظر قرار گرفته شده است.

مراحل انجام تحقیق و تجزیه و تحلیل داده‌ها:

مفاهیم و مقوله‌های محوری تحریم‌ها، آسیب‌ها

۸ و ۲۲ مفهوم در ارتباط با تحریم و آسیب‌های اقتصادی ملی از ادبیات تحقیق و در جدول ۱ تبیین شده است. در این مرحله مفاهیم و مقوله‌های محوری تحریم و آسیب‌های اقتصادی ملی مرتبط با ثبات و امنیت اقتصادی پس از تنظیم پرسش‌ها و روایی سنجی آنها از طریق خبرگان منتخب اقدام به مصاحبه با تعدادی از خبرگان جامعه آماری به روش باز و بسته گردید تا پژوهشگران تحقیق به اشباع نظری دست یافتند. ضمن آنکه مفاهیم فوق از پایایی مناسبی نیز برخوردار است زیرا مفهوم جدیدی از ادامه مصاحبه‌ها بدست نیامد. مفاهیم و مقوله‌های محوری فوق به ترتیب در جدولهای ۲ و ۳ ارائه شده است.

جدول ۲- جدول مفاهیم و مقوله های محوری تحریم

مفاهیم تحریم	نوع تحریم
۱- مخالفت نهادهای مالی و پولی بین المللی مانند بانک جهانی یا صندوق بین المللی پول با دادن وام های بانکی؛ ۲- ضبط حساب مالی بانک های ایرانی؛ ۳- جلوگیری از تداوم فعالیت بانک های ایرانی؛	تحریم های مالی و پولی
۱- جلوگیری از عضویت جمهوری اسلامی ایران در سازمان جهانی تجارت؛ ۲- تعیین محدودیت کمی و مالی حجم صادرات مجاز ایران	تحریم های - تجاری بازرگانی
۱- ممنوعیت سرمایه گذاری شرکت های فراملیتی در صنایع نفت و گاز ایران؛ ۲- قطع صادرات نفت و گاز ایران؛ ۳- قطع واردات ایران	تحریم انرژی

جدول ۳. مفاهیم و مقوله های محوری آسیب های ثبات اقتصاد ملی

آسیب های ثبات بخش های اقتصادی (مقوله محوری)	آسیب های ثبات اقتصاد ملی (مفاهیم)
آسیب های ثبات اقتصاد تجاری	۱- افزایش بی رویه نقدینگی و تورم لجام گسیخته؛ ۲- گسترش بیکاری؛ ۳- اتکای بخش خصوصی به دولت؛ ۴- حاکمیت فضای سوداگری؛ ۵- رواج اقتصاد غیر رسمی و قاچاق
آسیب های ثبات اقتصاد عمومی	۱- ناکارآمدی سیاست های اشتغال زایی؛ ۲- ضعف انضباط مالی در دولت؛ ۳- بودجه بندی نا مناسب عمومی و عدم انضباط مالی؛ ۴- ضعف در امنیت اقتصادی و سرمایه گذاری
آسیب های ثبات اقتصاد اجتماعی	۱- وابستگی منابع اقتصاد اجتماعی به بودجه عمومی؛ ۲- نرخ پایین مشارکت نیروی کار
آسیب های ثبات اقتصاد خانوار	۱- مصرف گرایی خانوار

تأثیر تحریم‌ها بر آسیب‌های ثبات و امنیت اقتصادی ملی و تبدیل آن به چالش‌های ثبات و امنیت اقتصادی

آسیب‌های موجود در نظام اقتصادی کشور متأثر از تهدیدات خارجی (تحریم‌ها) در معرض دید قرار گرفته و عموماً به چالش تبدیل می‌گردند و تحقق اهداف اساسی نظام بویژه پیشرفت و عدالت را با خلل مواجه می‌سازد. تحریم‌های اقتصادی استکبار علیه نظام جمهوری اسلامی ایران و آسیب‌های اقتصادی ملی مرتبط با ثبات و امنیت اقتصادی در جدول‌های ۲ و ۳ بطور کامل ارائه شده است. در این مرحله تأثیر تحریم‌های فوق بر روی آسیب‌های اقتصادی ملی مرتبط با ثبات و امنیت اقتصادی تعیین و چالش‌های ثبات و امنیت اقتصادی ملی ایران مشخص گردیده است. برای تعیین میزان صحت و سقم چالش‌های فوق و ارتباط آن با بخش‌های اقتصادی (تجاری، اجتماعی، خانوار، عمومی) و ثبات و امنیت اقتصادی مقاومتی جمهوری اسلامی ایران و تبیین زمان بندی تأثیر گذاری (کوتاه مدت، میان مدت، بلندمدت)، نیاز به مصاحبه باز و بسته با خبرگان جامعه آماری بود که به منظور روایی مصاحبه‌ها آنرا از طریق سه تن از خبرگان در یک مسیر رفت و برگشتی تأیید و سپس از طریق مصاحبه باز و بسته با پنج تن از خبرگان اقتصادی به اشباع نظری دست یافتیم ضمن آنکه پایایی آن نیز با توجه به اینکه مفهوم جدیدی از ادامه مصاحبه‌ها بدست نیامد نشان دهنده پایایی مناسب بود. با تحلیل محتوای مصاحبه‌ها، چالش‌هایی که توسط خبرگان با ثبات و امنیت اقتصادی تشخیص داده شده‌اند تعیین و آنرا به همراه مدت زمان تأثیر گذاری در جدول ۶ ارائه شده است.

ظرفیت‌ها اقتصادی ملی مرتبط با ثبات و امنیت اقتصادی مقاومتی جمهوری اسلامی ایران

۲۳ مفهوم مرتبط با ظرفیت‌های اقتصادی ملی، از ادبیات تحقیق تعیین، و در جدول ۱ تبیین شده است. در این مرحله فقط ظرفیت‌هایی که توسط خبرگان با ثبات و امنیت اقتصادی مرتبط بودند احصاء شده است. به منظور تعیین ارتباط این ظرفیت‌ها با بخش‌های اقتصادی (تجاری، اجتماعی، خانوار، عمومی) و ثبات و امنیت اقتصادی مقاومتی جمهوری اسلامی ایران و تعیین مفاهیم و مقوله‌های محوری آن، پس از تأیید روایی پرسش‌های مصاحبه‌ها توسط سه تن از خبرگان اقتصادی کشور، از طریق مصاحبه باز و بسته با چهارتن از خبرگان اقتصادی کشور و تعیین مفاهیم و مقوله‌های ظرفیت‌های اقتصادی ملی مرتبط با ثبات و امنیت اقتصادی به اشباع نظری دست یافتیم. ضمن آنکه پایایی آن، با توجه به اینکه مفهوم جدیدی از ادامه مصاحبه‌ها بدست نمی‌آمد تأیید کننده پایایی مناسب بود. در جدول ۶، نه ظرفیت احصاء شده از تحلیل محتوای مصاحبه‌ها، ارائه شده است.

اهداف اقتصادی مرتبط با ثبات و امنیت اقتصاد ملی

۲۰ مفهوم مرتبط با اهداف اقتصاد ملی، از ادبیات تحقیق مربوط به پژوهش‌های گذشته تعیین و در جدول ۱ تبیین شده است. در این مرحله برای آنکه به میزان صحت و سقم آن و ارتباط آن با بخش‌های اقتصاد ملی (تجاری، اجتماعی، خانوار، عمومی) و در ارتباط بودن با ثبات و امنیت اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران پی ببریم، نیاز به مصاحبه باز و بسته با تعدادی از خبرگان اقتصادی کشور بود که به منظور روایی مصاحبه‌ها آنرا از طریق سه تن از خبرگان اقتصادی کشور بررسی و در یک مسیر رفت و برگشتی تأیید و سپس از طریق مصاحبه باز و بسته با پنج تن از خبرگان اقتصادی به اشباع نظری دست یافتیم ضمن آنکه پایایی آن نیز با توجه به اینکه مفهوم جدیدی از ادامه مصاحبه‌ها بدست نمی‌آمد مورد تأیید ضمنی قرار گرفت. با تحلیل محتوای مصاحبه‌ها، مفاهیم و مقوله‌های محوری اهداف، که توسط خبرگان با ثبات و امنیت اقتصادی در ارتباط تشخیص داده شده اند در نظر گرفته شده و سپس در جدول ۶ ارائه شده است.

تعیین ارتباط میان مفاهیم و مقوله‌های محوری ظرفیت‌ها، چالش‌ها و اهداف ثبات و امنیت اقتصاد مقاومتی ج.ا.ا.

با توجه به مصاحبه‌های انجام شده و اشباع نظری محققین در طی تحلیل محتوا و ادبیات تحقیق، ارتباطی منطقی میان ظرفیت‌ها، چالش‌ها و اهداف ثبات و امنیت اقتصاد ملی نمایان شد. به عبارتی میان ظرفیت‌ها برای غلبه بر چالش‌ها در جهت تحقق اهداف ارتباط منطقی وجود دارد. برای مثال برای غلبه بر چالش کوتاه مدت "بی‌ثباتی هزینه‌های تولید" می‌توان در کوتاه مدت از ظرفیت‌های حاصل از "متنوع‌سازی تولیدات ملی" استفاده نموده و ضمن برطرف نمودن این چالش در جهت تحقق ثبات و امنیت اقتصاد ملی اقدام نمود. از طرفی با سیاست‌های کلی ابلاغی اقتصاد مقاومتی بهمن ۱۳۹۲- بند ۱۹ که عبارتست از: "شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن و جلوگیری از اقدامات، فعالیت‌ها و زمینه‌های فسادزا در حوزه‌های پولی، تجاری، ارزی" هماهنگ می‌باشد و می‌توان آنرا با شاخص "افزایش خطر پذیری قاچاق" معین نمود.

در این مرحله ابتدا به تفکیک هر یک از مفاهیم اهداف، فهرستی از مفاهیم چالش‌ها و ظرفیت‌های اقتصادی مرتبط، همراه با اولویت زمانی مربوطه احصاء و در جدول‌های مربوطه کنار هم قرار گرفت. سپس با مراجعه به سیاست‌های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری^(مدظله العالی) که بطور مستقیم و یا غیر مستقیم به اقتصاد ارتباط داشتند، فهرستی از سیاست‌هایی که به نحوی منطقی ارتباط محتوایی میان مفاهیم اهداف، چالش‌ها و ظرفیت‌ها برقرار می‌نمود استخراج و آن‌ها را دسته بندی نمودیم و متناسب با رویکرد

هر دسته، شاخص یا همان سیاست‌های عملی را نامگذاری نموده و سپس برای تعیین میزان صحت و سقم این ارتباط به مصاحبه باز و بسته با تعدادی از خبرگان اقتصادی کشور اقدام نموده که به منظور روایی مصاحبه‌ها آنرا از طریق دو تن از خبرگان اقتصادی کشور بررسی و در یک مسیر رفت و برگشتی تأیید و سپس از طریق تحلیل محتوای مصاحبه باز و بسته با سه تن از خبرگان اقتصادی به اشباع نظری دست یافتیم ضمن آنکه پایایی آن نیز با توجه به اینکه مفهوم جدیدی از ادامه مصاحبه‌ها بدست نمی‌آمد مورد تأیید پژوهشگران تحقیق قرار گرفت. از آنجا که چالش‌ها دارای اولویت زمانی بودند، بنابراین شاخص‌های انتخابی نیز با عنوان شاخص‌های بهبود دهنده و ترمیم ساز (برای چالش‌های کوتاه مدت)، شاخص‌های ظرفیت ساز (برای چالش‌های میان مدت)، و مقاوم ساز (برای چالش‌های بلند مدت) نامگذاری شدند. نمونه‌ای از جدول‌های پس از مصاحبه نهایی و اشباع نظری بصورت جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴- نمونه‌ای از جدول‌های تعیین سیاست‌های عملی

ظرفیت‌ها	سیاست‌های کلی نظام	سیاست عملی	چالش‌ها	هدف
متنوع سازی تولیدات ملی	شفاف‌سازی اقتصاد و سالم سازی آن .. (سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی-۱۳۹۲-بند ۱۹)	ترمیم و بهبود دهنده: ارتقاء خطر پذیری قاچاق	کوتاه مدت: ۱. بی ثباتی هزینه‌های تولید ۲. گسترش قاچاق	ایجاد شرایط ثبات و امنیت اقتصادی

سیاست‌های عملی

سیاست‌های عملی استخراج شده از جدول‌های ۴ به مانند زنجیره‌ای ارتباط میان ظرفیت‌ها، چالش‌ها و اهداف را برقرار می‌کند. مرجع اصلی این سیاست‌ها، سیاست‌های کلی نظام می‌باشد. در تعیین این سیاست‌ها، ظرفیت‌های داخلی متناسب با هرچالش بکارگرفته شده تا ضمن رفع آن در جهت تحقق اهداف اقتصاد ملی جهت‌گیری شود. این سیاست‌ها در یک مسیر رفت و برگشتی میان پژوهشگران تحقیق و ۳ تن از خبرگان اقتصادی تأیید و در جدول ۵ جمع‌بندی و ارائه شده است.

جدول ۵- ابعاد و مولفه‌های سیاست‌های عملی برای تامین ثبات و امنیت اقتصادی در الگوی اقتصاد مقاومتی

مولفه‌ها			ابعاد	سیاست‌های عملی ثبات و امنیت اقتصادی الگوی اقتصاد مقاومتی ج.ا.ا.
مقاوم ساز	ظرفیت ساز	ترمیم و بهبود		
<ul style="list-style-type: none"> ✓ پایدار سازی بورس ✓ ارتقاء اثربخشی هزینه های عمومی 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ کنترل نقدینگی ✓ کنترل انتظارات تورمی ✓ مدیریت نرخ ارز 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ نظارت اثربخش بر قیمت‌ها ✓ برخورد اثربخش با گرانفروشی ✓ تشویق پس انداز مالی 	تورم زدایی و تقویت پول ملی	
<ul style="list-style-type: none"> ✓ توسعه بخش تعاون ✓ اقتصاد مردم پایه ✓ ترویج فرهنگ کار 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ توسعه صنایع روستایی ✓ توانمند سازی نیروی کار ✓ آمایش اقتصادی اشتغال 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ ساماندهی اشتغال ✓ حمایت از کارآفرینی ✓ حمایت از تعاونی‌ها 	کاهش بیکاری و توسعه اشتغال	
<ul style="list-style-type: none"> ✓ پولشویی زدایی ✓ ثبات سیاست‌گذاری اقتصادی ✓ ارتقاء امنیت سرمایه گذاری 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ ساماندهی واردات ✓ باز تعریف مناطق آزاد ✓ ساماندهی نظام ارزی ✓ توسعه بیمه های اقتصادی 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ ارتقاء خطر پذیری قاچاق ✓ بازرسی و نظارت کارآمد 	امنیت اقتصادی	

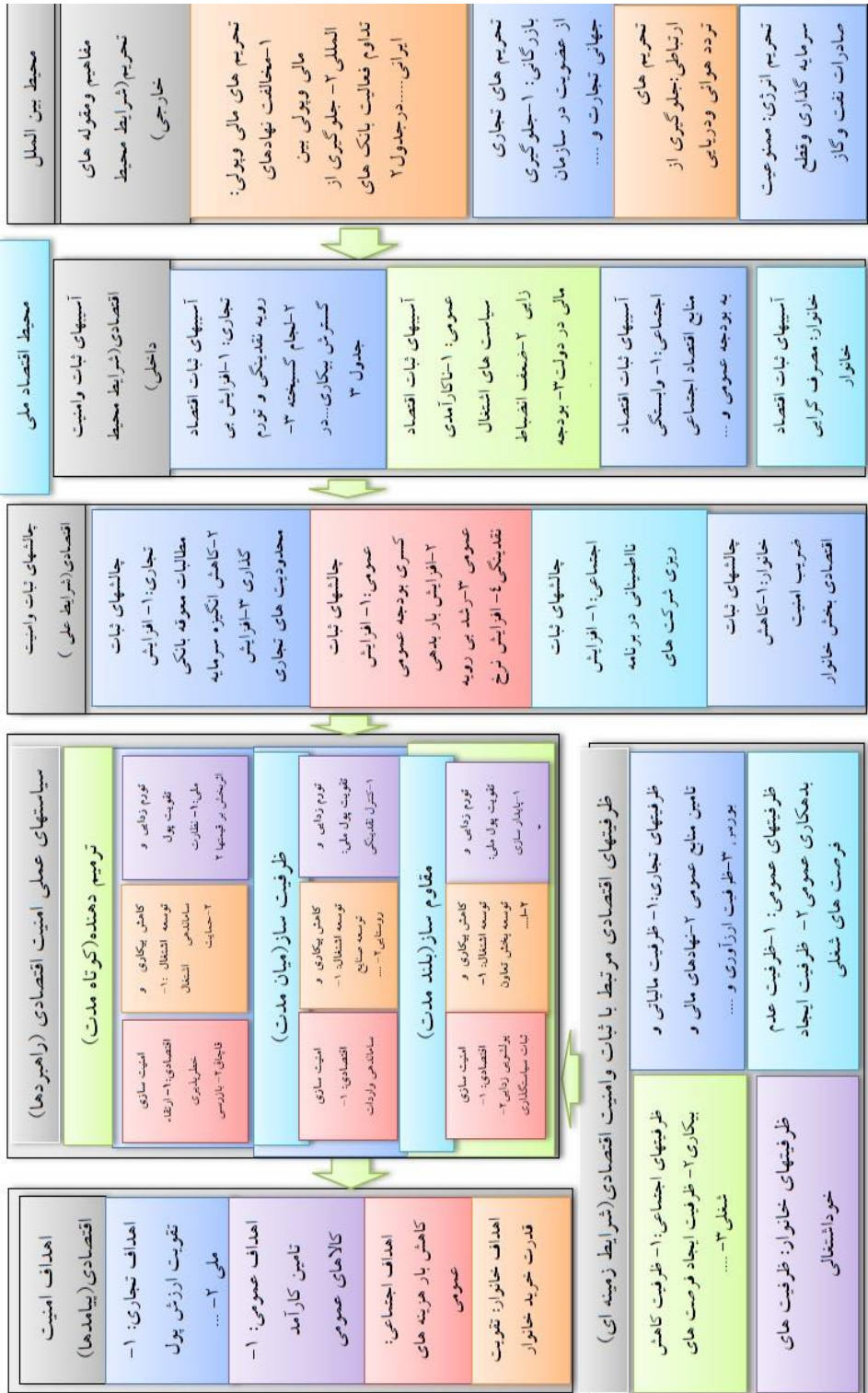
مفاهیم و مقوله‌های محوری و انتخابی ثبات و امنیت اقتصادی الگوی اقتصاد مقاومتی ج.ا.ا.

برای ارائه مدل مفهومی براساس روش نظریه مبنایی و با توجه به جدول‌های ۴، ۳، ۲ به دسته بندی مفاهیم و مقوله‌های محوری در غالب مقوله‌های انتخابی پرداخته شده است. در این مرحله ضمن جمع‌بندی جدول‌های ارائه شده در جدول ۵، با تفکر در مفاهیم استخراج شده از مصاحبه‌ها و بازبینی اسناد بالادستی به خصوص سیاست‌های کلی نظام مرتبط با اقتصاد ملی به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته و مقوله‌های انتخابی تعیین شده است. در ادامه برای تعیین و اختصاص مفاهیم و مقوله‌های محوری در مقوله‌های انتخابی به این روش عمل شده است که: مفاهیم و مقوله‌های مرتبط با چالش‌های اقتصاد ملی را که موجب برهم خوردن ثبات و امنیت اقتصادی می‌گردد به عنوان شرایط علی الگو در نظر گرفتیم. سپس ظرفیت‌های اقتصاد ملی را به عنوان شرایط بستر ساز و سیاست‌های که از دل سیاست‌های کلی نظام و تائید خبرگان مشخص شد را به عنوان مقوله اصلی و راهبردهای اقتصاد مقاومتی (در جهت تامین اهداف میانی اقتصاد ملی مرتبط با ثبات و امنیت اقتصادی ملی مشخص و بصورت مدل مفهومی تحقیق و در شکل ۴ ارائه شده است.

جدول ۶- مفاهیم و مقوله های محوری و انتخابی ثبات و امنیت اقتصادی الگوی اقتصاد مقاومتی ج.ا.ا.

مقوله های انتخابی	مقوله های محوری	مفاهیم
چالش های ثبات و امنیت اقتصاد مقاومتی ج.ا.ا.	چالشهای تجاری	۱-افزایش مطالبات معوقه بانکی؛ ۲- کاهش انگیزه سرمایه گذاری؛ ۳-افزایش محدودیت های تجاری؛ ۴- کاهش جذب سرمایه گذاری خارجی؛ ۵- ایجاد دشواری در دسترسی تولیدکنندگان به سرمایه های خارجی؛ ۶- عدم پذیرش اعتبارات اسنادی بانک های ایرانی؛ ۶-افزایش فرار سرمایه؛ ۷- نوسانات ارزی؛ ۸- بی ثباتی هزینه های تولید؛ ۹- ایجاد نااطمینانی در فضای کسب و کار؛ ۱۰- افزایش ریسک سرمایه گذاری در کشور؛ ۱۱- افزایش ریسک اعتباری مرادوات تجاری با ایران
	چالشهای عمومی	۱-افزایش کسری بودجه عمومی؛ ۲- افزایش بار بدهی عمومی؛ ۳- رشد بی رویه نقدینگی؛ ۴- افزایش نرخ تورم؛ ۵- از دست رفتن انضباط مالی دولت؛ ۶- کاهش ظرفیتهای مالیاتی؛ ۷- بی ثباتی در سیاستگذاری اقتصادی؛ ۸- انقباضی شدن بودجه و تاثیر آن بر اشتغال
	چالشهای اجتماعی	۱-افزایش نااطمینانی در برنامه ریزی شرکت های تعاونی
	چالشهای خانوار	۱-کاهش ضریب امنیت اقتصادی بخش خانوار؛ ۲- کاهش نرخ مشارکت نیروی کار؛ ۳- افزایش نرخ تورم در سبد هزینه ای خانوار؛ ۴- کاهش ضریب امنیت مسافرت های هوایی
اهداف ثبات و امنیت اقتصاد مقاومتی ج.ا.ا.	اهداف تجاری	۱- تقویت ارزش پول ملی؛ ۲- کاهش نرخ بیکاری؛ ۳- کاهش نرخ تورم
	اهداف عمومی	۱- ایجاد شرایط ثبات و امنیت اقتصادی؛ ۲- تامین کارآمد کالاهای عمومی
	اهداف اجتماعی	کاهش بار هزینه های عمومی
	اهداف خانوار	تقویت قدرت خرید خانوار
ظرفیتهای ثبات و امنیت اقتصاد مقاومتی ج.ا.ا.	ظرفیتهای تجاری	۱- ظرفیت مالیاتی و تامین منابع عمومی؛ ۲- نهادهای مالی و بورس؛ ۳- ظرفیت ارزآوری و تقویت پول ملی؛ ۴- متنوع سازی تولیدات ملی
	ظرفیتهای عمومی	۱- ظرفیت عدم بدهکاری عمومی؛ ۲- ظرفیت ایجاد فرصت های شغلی
	ظرفیتهای اجتماعی	۱- ظرفیت کاهش بیکاری؛ ۲- ظرفیت کوچک سازی دولت
	ظرفیتهای خانوار	۱- ظرفیت های خوداشتغالی
سیاستهای عملی ترمیم دهنده (کوتاه مدت) ثبات و امنیت اقتصاد مقاومتی ج.ا.ا.	تورم زدایی و تقویت پول ملی	۱- نظارت اثربخش بر قیمتها؛ ۲- برخورد اثربخش با گرانفروشی؛ ۳- تشویق پس انداز مالی
	کاهش بیکاری و توسعه اشتغال	۱- ساماندهی اشتغال؛ ۲- حمایت از کارآفرینی؛ ۳- حمایت از تعاونی ها

۱- ارتقاء خطرپذیری قاچاق؛ ۲- بازرسی و نظارت کارآمد	امنیت سازی اقتصادی	
۱- کنترل نقدینگی؛ ۲- کنترل انتظارات تورمی؛ ۳- مدیریت نرخ ارز	تورم زدایی و تقویت پول ملی	سیاستهای عملی ظرفیت ساز (میان مدت) ثبات و امنیت اقتصاد مقاومتی
۱- توسعه صنایع روستایی؛ ۲- توانمند سازی نیروی کار؛ ۳- آمایش اقتصادی اشتغال	کاهش بیکاری و توسعه اشتغال	ج.ا.۱
۱- ساماندهی واردات؛ ۲- باز تعریف مناطق آزاد؛ ۳- ساماندهی نظام ارزی؛ ۴- توسعه بیمه های اقتصادی	امنیت سازی اقتصادی	
۱- پایدار سازی بورس؛ ۲- ارتقاء اثربخشی هزینه های عمومی	تورم زدایی و تقویت پول ملی	سیاستهای عملی مقاوم ساز (بلند مدت) ثبات و امنیت اقتصاد مقاومتی
۱- توسعه بخش تعاون؛ ۲- اقتصاد مردم پایه؛ ۳- ترویج فرهنگ کار	کاهش بیکاری و توسعه اشتغال	ج.ا.۱
۱- پولشویی زدایی؛ ۲- ثبات سیاستگذاری اقتصادی؛ ۳- ارتقاء امنیت سرمایه گذاری	امنیت سازی اقتصادی	

شکل ۴. مدل نهایی مفاهیم و مقولات ثبات وامینت اقتصادی در الگوی اقتصاد مقاومتی ج. ۱۱.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها:

الف - نتیجه‌گیری:

ثبات و امنیت اقتصادی مبنای اصلی رشد و پیشرفت اقتصادی می‌باشد. پیشرفت و عدالت از اهداف اصلی سیاست‌های کلی نظام می‌باشند به نحوی که دهه اخیر را دهه پیشرفت و عدالت نامیده‌اند. پیشرفت و رشد اقتصادی بدون ثبات و امنیت اقتصادی غیر ممکن است و الگوی اقتصاد مقاومتی ج.ا.ا که در آن برای ثبات و امنیت اقتصادی نقشی قائل نشده باشد و بدنبال تامین آن نباشد بدون شک به هدف اصلی خود که رشد اقتصادی و تاب آوری در برابر شوک‌ها و تحریم‌ها می‌باشد دست پیدا نخواهد کرد. آسیب‌های اقتصاد ملی در اثر تحریم‌های ظالمانه و هدفمند غرب به چالش‌های بی‌ثباتی و ناامنی اقتصادی تبدیل گردیده‌اند. این چالش‌ها از نظر زمان تاثیر گذاری به بازه زمانی کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت قابل تقسیم بندی هستند. از همین رو برای کاهش و یا حذف تاثیر گذاری آن باید با بکارگیری ظرفیت‌های موجود اقتصاد ملی و سیاست‌های عملی متناسب و مرتبط با آن استفاده نمود. لذا سیاست‌های عملی نیز متناسب با آن به سیاست‌های عملی ترمیم کننده (کوتاه مدت)، ظرفیت ساز (میان مدت) و مقاوم ساز (بلند مدت) تقسیم بندی می‌شوند. مطابق با جدول ۸، هرکدام از این سیاست‌ها نیز دارای ابعاد تورم زدایی و تقویت پول ملی، کاهش بیکاری و توسعه اشتغال و امنیت اقتصادی می‌باشند. برای مثال برای حذف بیکاری و توسعه اشتغال در کوتاه مدت باید از سیاست‌های عملی ترمیم و بهبود دهنده شامل: ساماندهی اشتغال، حمایت از کارآفرینی و تعاونی‌ها و درمیان مدت از سیاست‌های عملی ظرفیت ساز مانند توسعه صنایع روستایی، توانمند سازی نیروی کار استفاده نمود.

ب - پیشنهادها:

اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران دارای ابعاد متعددی است و یکی از مهمترین آنها ثبات و امنیت اقتصادی است زیرا دیگر ابعاد اقتصاد مقاومتی از جمله رشد اقتصادی به شدت به آن وابسته است. محیط امن اقتصادی بر کارآیی و اثر بخشی اقتصادی تاثیر گذاشته و آن را در برابر شوک‌های وارده به اقتصاد حفظ و نگهداری می‌نماید. تاب آوری اقتصادی نیز نقش موثری در دفع شوک‌ها و ضربات وارده بر اقتصاد را بازی می‌نماید و باعث افزایش انعطاف اقتصاد ملی می‌گردد. نکته ای که نباید از آن غافل ماند آنست که: رشد اقتصادی در تمامی سیاست‌های ابلاغی و بیانات مقام معظم رهبری از اهمیت ویژه ای برخوردار است اما ثبات و امنیت اقتصادی دارای نقشی

دوسویه است. ثبات اقتصاد کلان از یکطرف مبنای اصلی رشد اقتصادی، و از طرفی یکی از چهار مولفه اصلی تاب آوری اقتصادی است لذا از اهمیت و ماهیتی دوگانه برخوردار است و پیشنهاد می‌گردد:

- ۱- برای تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی بر مولفه های ثبات و امنیت اقتصادی تاکید بیشتری گردد.
- ۲- ثبات و شفافیت سیاستگذاری در بلند مدت، اتکاء بر تولید داخلی و ساماندهی واردات در میان مدت و افزایش خطرپذیری قاچاق کالا در کوتاه مدت بیشترین تاثیر را در ایجاد ثبات و امنیت اقتصادی بازی می‌نماید.
- ۳- تقویت پول ملی و توسعه اشتغال ضمن تثبیت فضای ثبات و امنیت اقتصادی نقش موثری در رشد و تاب‌آوری اقتصاد در برابر شوک‌ها و تحریم‌های اقتصادی بازی می‌نماید.

فهرست منابع:

- بیانات و سیاستهای ابلاغی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) از سایت: <http://farsi.khamenei.ir>

الف-مقالات فارسی

- بازمحمدی، حسین و اکبر چشمی، (۱۳۸۷)، اندازه دولت در اقتصاد ایران، مجموعه پژوهش های اقتصادی بانک مرکزی ج.ا. شماره ۲۹؛
- تراب زاده جهرمی، محمد صادق(۱۳۹۲): " بررسی ابعاد و مولفه های اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه حضرت امام خامنه ای(مدظله‌العالی)" فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، سال دهم، بهار ۱۳۹۲، شماره ۳۲، صفحات ۳۱-۴۶
- خادمی، سید موسی، (۱۳۸۷)، رساله دکترا "بررسی و شناخت تهدیدات اقتصاد ملی و ارائه الگوی ارزیابی آن‌ها"، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده مدیریت راهبردی؛
- سیف، اله مراد(۱۳۹۱)، تولید ملی (مسایل، چالشها و راهکارها)، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی.
- ماندل، رابرت (۱۳۸۷)، « چهره متغیر امنیت ملی»، چاپ سوم، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی؛
- مطالعات گروهی دوره پنجم مدیریت راهبردی نظامی(۱۳۹۲)، "راهبردهای ارتقای بهره‌وری ملی با رویکرد جهاد اقتصادی"، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع.
- مطالعات گروهی دوره ششم مدیریت راهبردی نظامی(۱۳۹۳)، " الگوی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در برابر تحریم های استکبار جهانی"، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع هادی زنوز، بهروز، (۱۳۸۷)، اقتصاد ایران: نظرها و نقدها، تهران، نشر توسعه؛

ب- منابع انگلیسی

- Aiginger, Karl (2009). "Strengthening the Resilience of an Economy; Enlarging the Menu of Stabilisation Policy to Prevent Another Crisis", Inter-economics, September/October 2009
- Briguglio, Lino and Piccinino, Stephan (2011).; "Growth and Resilience in east Asia, and the Impact of the 2009 Global Recession"; Economics Department, University of Malta, Msida; MSD 2080, Malta. 30 Sep. 2011.
- Briguglio, Lino; Cordina, Gordon; Farrugia, Nadia; and Vella, Stephanie. (2009); "Economic Vulnerability and Resilience Concepts and Measurements"; Oxford Development Studies, Vol. 37, No. 3, September 2009; pp 230-247.
- Briguglio, Lino; cordina, Gordon; bugeja, Stephanie ; farrugia, Nadia; (2008). Conceptualizing and Measuring Economic Resilience; Economics Department, University of Malta;.
- Mondelaers, K. and Lauwers, L., (2011); An (in) Efficiency Based Measurement of Economic Resilience, ILVO, Institute for Agricultural and Fisheries Research, Merelbeke Belgium,

